

Sobre la traducció de textos litúrgics (1965-1966)

1. MONTSERRAT, FOGAR DE LA RESTAURACIÓ LITÚRGICA (1915)

A partir del tombant dels segles XIX a XX, el monestir de Montserrat es féu eco dels aires renovadors que sorgien a diversos indrets del món cristià. Dels tres moviments més característics del segle XX (el biblisme, la litúrgia i l'ecumenisme), ara ens ocuparem de la litúrgia. I anem de dret al Congrés Litúrgic de Montserrat, que tingué lloc el juliol de 1915 i que remogué a fons la consciència de les persones i, si es pot parlar així, de la societat catalana. Foren unes jornades molt consistents des del punt de vista doctrinal i molt útils quant a llurs aplicacions pràctiques. Hi fou presentat i distribuït l'*Euclogi* de Lluís Carreras, Frederic Clascar i Josep Tarré. Peça important del Congrés fou Dom Gregori M. Sunyol, que comptà tothora amb un bon equip de monjos. Per evitar possibles malentesos, precisem que no es tractava d'incorporar les llengües vernacles al culte (comesa que no es plantejaria fins al Concili Vaticà II, prop de mig segle més tard, com veurem). Al contrari: la reforma enaltia l'ús del llatí, cosa que excloïa textos en vulgar, sovint carrinclons o extemporanis, i que, si respectava cants populars tradicionals, sovint extremament valuosos, no deixava de col·locar-los al marge de la celebració estricta dels oficis. Com dic, el Congrés Litúrgic remogué consciències i s'escampà d'una manera àmplia i duradora. Si m'és permès de dir-ho, jo mateix, passats una bona dotzena d'anys del Congrés (per raons familiars i ambientals), em vaig incorporar al món de la Lliga Espiritual i a les visites freqüents al monestir, i vaig aprendre el cant gregorià amb el *Cantoral litúrgic del poble* (1920), proemi del P. Sunyol (que encara conservo com un tresor), i, naturalment, assistint als actes de culte.

2. LA CONSTITUCIÓ DE SAGRADA LITÚRGIA DEL CONCILI VATICÀ II (1963)

Un any rere l'altre, la gent ja calculava que el 1965 s'acompliria el cinquantenari del Congrés de 1915. Estàvem en la foscor de la dictadura i Montserrat feia costat a la llengua i a la cultura catalanes. L'entronització de la Mare de Déu (1947), que brillà com un signe generós de reconciliació després de la fatídica Guerra Civil (1936-1939), havia convocat una enorme gernació i tots els qui hi assistírem ens en recordàvem. Hi havia així mateix motius interns (litúrgics, pastorals, ocasionals, etc.) per a pensar-hi. Aviat, emperò, sorgí una raó decisiva de molt de pes: el papa Joan XXIII convocava el Concili Vaticà II, el qual, dit de la manera més breu possible, s'ocuparia de l'Església i el món d'avui. El mot d'ordre era el famós *aggiornamento* del papa Joan. No m'hi puc aturar.

El Concili promulgà la Constitució de Sagrada Litúrgia l'any 1963, signada pel papa Pau VI. La novetat més estrident hi era que els oficis passaven a fer-se en la llengua pròpia del país on se celebraven.¹ Per la meua banda, tement possibles malèvoles lectures de l'acord conciliar, jo vaig córrer a redactar un article: «En la llengua del poble» (*Serra d'Or*, febrer de 1965), sobre la mena de llenguatge escassament, la qüestió en barris d'immigració, etc. Aquest article, certament una mica dur (pensant en la censura), fou objecte d'una conversa amb Dom Maur Boix, director de la revista (que em palesà, una vegada més, la seva assenyada combinació de gosadia i prudència), i sortí publicat sense algunes frases meves que tampoc no hi eren indispensables. (Anys després, en reproduir l'article en el volum *La llengua catalana ahir i avui* (1973), el text recuperava la versió original i hom hi advertia que la versió de 1965 s'havia hagut de reduir «per raons d'espai».)

3. EL II CONGRÉS LITÚRGIC DE MONTSERRAT (1965)

D'acord amb el disseny de l'abat Gabriel Brasó, que el convocava amb motiu dels cinquanta anys transcorreguts després del primer, el II Congrés Litúrgic de Montserrat se celebrà del 5 al 10 de juliol de 1965 (exactament els mateixos dies que el seu predecessor de 1915). Demés de la raó commemorativa, que ja en justificava la realització, el nou Congrés adquiriria un relleu sense parió, gràcies a la dita Constitució conciliar. Recordo que en les pauses del Congrés remarcàvem que, a les seccions habituals d'aquesta mena de reunions (en aquest cas: bíblica, històrica, jurídica, d'art, etc.), s'hi afegia, per primera vegada, una Secció de Filologia. Providencialment, el tema del Congrés era «la litúrgia amb vista a demà». El

1. La reacció de molta gent (i confesso que també la meua personal) fou d'alegrar-nos de l'oportunitat de la dita Constitució, perquè, què s'hauria esdevingut, si el Concili s'hagués reunit deu o quinze anys abans? No ens haurien pogut encolomar un altre *vernáculo* que no fos el català? En fi, deixem-ho córrer i donem-ne gràcies a Déu.

Congrés estalviava una feinada enorme, sobre traducció i adaptació de textos litúrgics, per tal com, d'entrada, així ja disposaríem d'una estructura que, si no, hauríem hagut de crear a posta.

Per això els organitzadors havien previst que, ultra un primer apartat de la Secció de Filologia que es referiria al passat (amb diversos treballs sol·licitats que, per fi, quedaren reduïts a dos: un de Pere Bohigas: «La Bíblia a Catalunya» i un altre de Josep M. Casas Homs: «Reflex de la vida litúrgica en la literatura profana del segle xv»), el segon apartat, sota el títol de «Criteris lingüístics als quals deuen ajustar-se els textos litúrgics moderns» tingués, al seu torn, dues parts: 1) Principis generals: «El to de la llengua litúrgica», per Justí [avui Jordi] Bruguera, i 2) L'ús aplicació a la diversitat de terres catalanes, a càrrec de Francesc de B. Moll («L'ús del vernacle en la litúrgia a les Illes Balears», p. 193-205), Manuel Sanchis Guarner («Problemes de l'ús del vernacle a València», p. 207-210) i Antoni M. Badia i Margarit («La litúrgia en llengua popular a Catalunya», p. 211-223). La Secció de Filologia comptà, encara, amb quatre comunicacions, de J. Planas, J. Camps, E. Artells i una darrera, de dos autors, els monjos Pacià Garriga i Guiu Camps.

Tanmateix, les aportacions del Congrés al tema de la litúrgia no s'esgotaven amb les que acabem de reportar. Era inevitable que la Secció de Pastoral també se n'ocupés, atesa l'obligada relació que enllaça llengua i pastoral. A les ponències de J. M. Rovira Bellosó, R. Pou i Rius, J. Rovira Tenas, J. Bellavista, J. Camps i J. Lloret, i a set comunicacions que s'hi afegiren (de Marta Mata, R. Llorens, J. M. Colomer, J. M. Gasol, A. Rubio i Goday i X. Polo / J. Carreras), es troben dades d'interès des del nostre punt de vista. Ara bé, si he obert aquest epígraf sobre la Secció de Pastoral, és per raó de dos textos d'importància majúscula: l'un, la ponència de Modest Prats: «Problemes pastorals de l'ús de les llengües vives en la litúrgia», p. 389-431, i l'altre, la comunicació de Vicent de Miquel i Diego: «La introducció de la llengua catalana en la litúrgia de les diòcesis del País Valencià», p. 479-485. Aquella era un veritable capítol de sociolingüística pastoral; aquesta, una anàlisi aguda de la crítica situació de la matèria en terres valencianes.²

L'edició del *II Congrés Litúrgic de Montserrat* conté tres volums (sense comptar-hi el de música). Heus-los ací. I: *Conferències. Secció de Bíblia, Teologia i Espiritualitat. Secció de Pastoral*, Montserrat, 1966. II: *Secció de Filologia. Secció d'Art*, Montserrat, 1967. III: *Secció d'Història*, Montserrat, 1967. En vetllaren la publicació Josep Massot i Martí M. Roig.

2. La comunicació de Miquel i Diego completava amb escriure la ponència de Sanchis Guarner (citada abans), la qual s'havia reduït a un plantejament introductori, sense aprofundir el tema, com ho feien la ponència de Moll i la meua (sens dubte per no haver-nos posat d'acord tots tres, a l'hora de repartir-nos la tasca).

4. LA COMISSIÓ INTERDIOCESANA PER A LA VERSIÓ DELS TEXTOS LITÚRGICS AL CATALÀ (1965)

Com és sabut, els congressos s'acaben i després cal fer les feines que d'ells sorgeixen com a tasques indispensables. Per fortuna, ja hem vist abans que tot vingué alhora i les institucions i les persones mobilitzades treballaren amb cura per simplificar les realitzacions. El Congrés havia establert els principis, havia fixat uns criteris pràctics i havia previst bon nombre de situacions possibles. Ara tocava de traduir els textos llatins al català. Cal dir que l'ambient s'hi prestava, com ho prova una conversa que jo vaig tenir amb Albert Manent sobre l'actualització del vocabulari religiós en català (*Serra d'Or*, juliol de 1966). Per a enfocar l'elaboració de textos, delicada i compromesa, hom creà la Comissió Interdiocesana per a la Versió dels Textos Litúrgics al Català (el mateix any 1965). Tinc la impressió que l'adjectiu «Interdiocesana» li era balder, però que servia per a convocar qui calgués, en un moment donat. A diferència de les coses del Congrés (no debades *scripta manent*), es fa molt difícil d'informar sobre l'estructura, el funcionament i l'abast de la Comissió. Jo no crec haver-ne rebut cap nomenament (cosa que ens illustraria sobre alguns d'aquests buits). Tots sabíem que ens convocava mossèn Quirze Estop i que, al seu costat, mossèn Jaume Fàbregas hi dedicava tot el temps que calia. També recordem que a les primeres reunions (interdiocesanes de debò, si més no *de facto*) hi acudien Francesc de B. Moll i Manuel Sanchis Guarner (els quals, emperò, sense trigar molt, deixaren d'assistir-hi). De Montserrat hi venien dos monjos (Maur Boix i Guiu Camps). El nombre d'assistents anà minvant i acabàrem que mossèn Estop ens citava per telèfon (els monjos, a mi i probablement algú més) o ens feia consultes bilaterals amb els textos a la mà. En suma, ens demanava de llegir textos que hom havia traduït, perquè li sabia greu que arribessin a port sense que algú més no se'ls hagués mirats. Pel que fa a la Comissió, insisteixo que aquesta aviat deixà de reunir-se formalment, com abans. Encara hi havia un altre intermediari: mossèn Josep Llauradó, que ordenava materialment els textos i vetllava perquè no ens passessin per alt petites (o no tan petites) contradiccions o incongruències. Tot això fet, els originals arribaven a la Balmesiana, a mossèn Àngel Fàbrega, que n'era el darrer responsable. I d'ell, a la impremta.

5. UN NOU CONGRÉS INESPERAT

D'altra banda, durant aquest llarg i esllanguit període, es produí una novetat: fou convocat a Roma un congrés, intítulat «Conventus de popularibus interpretationibus textuum liturgicorum» (9-13 de novembre del mateix any 1965), al qual assistírem mossèn Quirze Estop, mossèn Jaume Fàbregas i jo mateix (no recordo si també hi havia algun dels monjos de la Comissió, perquè el viatge el férem,

junts, els tres que dic). No deixava d'ésser curiós que hom emprés el llatí en unes jornades sobre versions a llengües vernacles (cosa que donà peu a diverses escenes jocoses), però també es comprèn que hom no volgués marcar diferències: els francesos eren els qui més hi pesaven, però hauria estat poc delicat de fer el *Conventus* en francès per aquesta raó, o en italià, *ratione loci*. Ben mirat, però, les seves reunions foren d'abast general i més aviat teòric, i no ens afectaven a nosaltres, com a traductors. Tanmateix, si m'he permès de parlar-ne (i amb això acabo el meu text), és per una raó personal (i ensems montserratina). El cardenal Anselm Albareda tingué notícia que jo era al *Conventus* i em cità per veure'ns a la fi de les seves reunions. M'hi acompanyaren a l'hora convinguda, però allò que jo pensava que seria una visita gairebé protocol·lària, es convertí en una conversa sobre la llengua i la cultura catalanes, guiada pel meu amfitrió i acompanyada d'un suculent berenar. Jo no feia més que mirar-me el rellotge de reüll i, al defora, mossèn Estop i mossèn Fàbregas, que m'esperaven on m'havien indicat, ja donaven per perdut l'avió que ens havia de retornar a Barcelona aquell mateix vespre. Per fi, bé que amb el temps molt just, tot acabà bé, i l'endemà ja repreníem, cadascú a la seva taula de treball, la tasca de traduir textos litúrgics, que no s'acabava mai.

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
Institut d'Estudis Catalans